— Любий мій друже, — мовив Шерлок Холмс, коли ми сиділи біля каміна в нашому помешканні на Бейкер-стрит, — життя незрівнянно дивовижніше в порівнянні з тим, що здатна створити людська уява. Нам і не думку не спало б чимало таких речей, які насправді є найбанальнішими. Якби ми могли, взявшися за руки, вилетіти з вікна й, кружляючи над величезним містом, обережно піднімати дахи й зазирати всередину будинків, то поряд із незвичайними збігами, задумами, непорозуміннями, дивовижними подіями, що прокладають собі шлях крізь покоління й призводять до найнесподіваніших наслідків, усе наше письменство з його умовністю й заздалегідь визначеними розв’язками видалося б нам нецікавим і застарілим.

— Ви все ж таки не переконали мене, — відповів я. — Ті випадки, що про них ідеться в газетах, описані звичайно з відвертими й брутальними подробицями. Натуралізм у наших поліційних повідомленнях доведений до крайнощів, та це не надає їм, правду кажучи, ані привабливості, ані таланту.

— Щоб домогтися справжньої правдивості, потрібні ретельний відбір і стриманість, — зауважив Холмс. — Оцього якраз і бракує поліційним повідомленням, де набагато більше місця відведено всіляким розбалакуванням мирового судді, ніж подробицям, у яких уважний спостерігач і помітить суть усієї справи. Повірте мені, що немає нічого незвичайнішого за звичність.

Я всміхнувся й хитнув головою.

— Зрозуміло, чому ви так гадаєте, — мовив я. — Авжеж, у вашому становищі приватного порадника й помічника для всіх, хто в чомусь остаточно заплутався, ви завжди маєте справу з різними дивними та химерними речами. Однак краще, — я взяв з підлоги ранкову газету, — влаштуймо практичний іспит. Ось перший-ліпший заголовок, що трапився мені на очі: "Жорстокість чоловіка щодо жінки". Тут є

півколонки тексту, але я знаю й не читаючи, що все це мені добре відомо. Тут є, звичайно ж, інша жінка, пияцтво, бійки, синці, співчуття сестри або господині помешкання. Навіть найнездарніший писака не зміг би вигадати нічого звичнішого.

— Побоююсь, що приклад ваш — невдалий, як і всі ваші докази, — мовив Холмс, беручи газету й проглядаючи її. — Це справа про Дандесове розлучення, й сталося так, що я прояснював певні дрібні обставини, пов’язані з нею. Чоловік цей був непитущим, ніякої іншої жінки не мав, а скарга полягала в тому, що він узяв собі за звичку щоразу після їди виймати з рота штучну щелепу й шпурляти нею в дружину; правду кажучи, це навряд чи спало б на думку якомусь борзописцеві. Візьміть краще понюхайте табаку і признайтеся, що приклад ваш — невдалий.

Він простяг мені старовинну золоту табакерку з великим аметистом на вічку. Ця коштовна річ була такою чужою для його простих і скромних звичок, що я не втримався, аби не запитати про неї.

— Так, — сказав він, — я й забув, що не бачився з вами кілька тижнів. Це невеличкий подарунок від богемського короля на знак подяки за мою допомогу в пригоді з паперами Ірен Адлер.

— А перстень? — спитав я, поглядаючи на чудовий діамант, що мерехтів у нього на пальці.

— Дарунок від голландської королівської родини; але справа ця така дражлива, що я не можу довірити її навіть вам, хоч ви й мали люб’язність занотувати одну чи дві з моїх маленьких загадок.

— А чи маєте ви зараз якісь із них на руках? — зацікавлено спитав я.

— Так, із десять чи дванадцять, але жодної по-справжньому цікавої. Тобто всі вони, розумієте, по-своєму важливі, але для мене тут немає

нічого прикметного. Я, бачте, виявив, що саме незначні справи надають простір для спостережень, для ретельного розгляду причин та наслідків, що найпривабливіше в розслідуванні. Великі злочини найчастіше бувають простими, бо приводи для них звичайно зрозуміліші. А серед цих справ, окрім хіба що однієї, про яку мене повідомили з Марселя, — нічого прикметного. А втім, уже за кілька хвилин мені може трапитися щось цікавіше, бо, якщо не помиляюся, сюди прямує одна з наших клієнток.

Він підвівся зі свого крісла і став біля вікна, дивлячись на тиху, сіру лондонську вулицю. Позирнувши через його плече, я побачив, що на тому боці вулиці стоїть висока жінка з важким хутряним боа на шиї й великою кудлатою червоною пір'їною на капелюсі з широкими крисами, кокетливо, по-девонширському, зсунутому набік. З-під цього розкішного убору вона боязко позирала на наші вікна, погойдуючись усім тілом то назад, то вперед і схвильовано смикаючи пальцями застібку на рукавичці. Раптом, немов той плавець, що стрибає з берега у воду, вона рвучко кинулася через вулицю, і ми почули різкий дзвоник.

— Мені добре знайомі ці прикмети, — сказав Холмс, кидаючи недопалок у вогонь. — Нерішучість біля дверей завжди свідчить про сердечні справи. Вона хоче попросити поради, але не насмілюється, бо справа надто вже тонка. Проте й тут буває по-різному. Якщо жінку образили надто глибоко, вона не вагається і звичайно обриває дзвінок. Тут також можна говорити про любовну історію, але ця дівчина не так розлючена, як засмучена чи стривожена. Аж ось і вона сама й розвіє наші сумніви.

Щойно він це сказав, як у двері хтось постукав і хлопчина-лакей в уніформі з начищеними ґудзиками доповів нам про прихід міс Мері Сазерленд; тим часом сама ця леді вже видніла позаду його маленької чорної постаті, мов великий купецький корабель, що під усіма вітрилами йде слідом за лоцманським човником. Шерлок Холмс привітав її із звичною своєю невимушеною ґречністю і, зачинивши двері й посадивши дівчину в крісло, пильно й водночас замислено оглянув її.

— Чи не здається вам, — сказав він, — що вашому зорові так багато друкувати на машинці трохи шкідливо?

— Так, спочатку я втомлювалася, але тепер друкую сліпим методом, — відповіла вона, аж раптом, вловивши зміст Холмсових слів, здригнулася й глянула на нього зі страхом та подивом, що відбився на її широкому, лагідному обличчі.

— Ви десь чули про мене, містере Холмсе?! — вигукнула вона. — Звідки ви можете все це знати?

— Не дивуйтеся, — відповів, сміючись, Холмс, — знати все — то мій фах. Скажу вам відверто, я сам привчив себе бачити те, чого не помічають інші. Навіщо ж ви прийшли до мене за порадою?

— Я прийшла до вас, сер, бо чула про вас від місіс Етеридж, чоловіка якої ви так швидко відшукали, коли вже всі, й навіть поліція, вважали його мертвим. Містере Холмсе, я так хочу, щоб ви допомогли й мені! Я небагата, але маю стофунтову ренту й до того ж дещо заробляю друкуванням на машинці, тож я ладна віддати все, аби лише дізнатися, що сталося з містером Госмером Ейнджелом.

— Чому ви так поспішали до мене за порадою? — спитав Шерлок Холмс, стуливши кінчики пальців і втупившись очима в стелю.

На простакуватому обличчі міс Мері Сазерленд знову промайнув переляк.

— Я справді поспішала, просто-таки вилетіла з дому, — мовила вона, — бо мене так розлютило те, як містер Віндібенк, мій батько, все це сприйняв! Він не бажав іти ані до поліції, ані до вас, та все казав, що нічого страшного, мовляв, не сталося, — тож я не стерпіла, одяглася нашвидкуруч і вирушила до вас.

— Ваш батько? — сказав Холмс. — Напевно, ваш вітчим, бо в нього інше прізвище.

— Так, це мій вітчим. Я називаю його батьком, хоч це й смішно, бо він старший від мене на п’ять років і два місяці.

— А мати ваша жива?

— Так, мати жива й здорова. Я не дуже раділа, містере Холмсе, коли вона знову вийшла заміж, та ще так швидко після батькової смерті, й до того ж за чоловіка, що років на п’ятнадцять молодший за неї. Батько мав бляхарню на Тотенгем-Корт-Роуд і залишив це вигідну справу матері, яка й повела її разом з містером Гарді, старшим майстром. Проте коли в нас з’явився містер Віндібенк, він змусив її продати майстерню, бо йому, — комівояжерові з продажу вина, — це, бачте, не личить. Вони взяли за неї чотири тисячі сімсот фунтів, хоча батько, якби був живий, продав би її дорожче.

Мені здавалося, що Шерлокові Холмсу скоро набридне ця безладна й незграбна розповідь; проте він слухав із величезною увагою.

— То ваш особистий прибуток, — запитав він, — надходив від цієї бляхарні?

— Ні, сер. Я живу з коштів, які залишив мені дядько Нед з Окленда. Це новозеландські папери, чотири з половиною відсотки річних. Усього дві тисячі п’ятсот фунтів, але я одержую лише відсотки.

— Ви надзвичайно зацікавили мене, — мовив Холмс. — Дістаючи сто фунтів на рік і до того ж працюючи, ви, безперечно, могли б подорожувати чи дозволяти собі інші розваги. Гадаю, що самотня леді може чудово прожити на відсотки в шістдесят фунтів.

— Гадаю, що мені вистачило б і меншого, містере Холмсе, але ж ви розумієте, що, поки я живу зі своєю родиною, не хочу, щоб вона мала через мене клопіт, і віддаю гроші. Звичайно ж, це лише до певного часу. Містер Віндібенк кожні три місяці одержує мої кошти й передає їх матері, а я непогано заробляю собі на прожиток друкуванням на машинці. Я беру два пенси за сторінку, а мені часто вдається друкувати по п’ятнадцять — двадцять сторінок на день.

— Ви досить чітко змалювали мені своє становище, — мовив Холмс. — Це мій друг, доктор Ватсон; при ньому ви можете говорити так само вільно, як і зі мною наодинці. А тепер, будь ласка, розкажіть нам про ваші стосунки з містером Госмером Ейнджелом.

Обличчя міс Сазерленд спалахнуло, вона почала нервово смикати край свого жакета.

— Вперше я зустріла його на монтерській вечірці, — сказала вона. — Монтери завжди надсилали запрошення батькові, коли він був живий, а тепер згадали про нас і надіслали квиток матері. Містер Віндібенк не хотів, щоб ми йшли туди. Він ніколи не хоче, щоб ми кудись ходили. Він лютує, коли я відпрошуюся в нього навіть на прогулянку в недільній школі. Проте цього разу я твердо вирішила піти, бо ж яке він має право не пускати мене? Він каже, що мені нема чого водити товариство з чужими людьми, але ж там збираються всі батькові друзі. А ще він сказав, що мені туди нема чого надягти, хоч я маю нову оксамитову червону сукню, якої ще ні разу не діставала з шафи. Врешті, коли вже заперечувати було нічим, він поїхав до Франції в справах своєї фірми, а ми з матір’ю й містером Гарді, колишнім нашим майстром, пішли на вечірку: там я й зустріла містера Госмера Ейнджела.

— Гадаю, — мовив Холмс, — що містер Віндібенк, повернувшися з Франції, був дуже невдоволений з того, що ви пішли на вечірку?

— Ні, він анітрохи не сердився. Засміявся, пам’ятаю, знизав плечима й мовив: що жінці не кажи, вона все одно зробить по-своєму.

— Гаразд. То на вечірці монтерів, як я зрозумів, ви зустріли джентльмена на ім’я Госмер Ейнджел?

— Так, сер. Я познайомилася з ним того вечора, а наступного дня він прийшов до нас спитати, чи ми повернулися додому без пригод, і після того ми... тобто я, містере Холмсе, двічі зустрічала його на прогулянці, а потім мій батько повернувся, й містер Госмер Ейнджел уже не міг відвідувати нас.

— Чому ж?

— Розумієте, батько не любить ніяких гостей. Весь час говорить, що жінка має бути вдоволена своєю сім’єю. А я на це кажу матері: так, жінка повинна тішитися своєю сім’єю, але ж у мене її поки немає.

— А містер Госмер Ейнджел? Хіба він не намагався побачити вас?

— Так, за тиждень батько знову зібрався до Франції, й Госмер написав мені, що до його від’їзду нам краще не зустрічатися. Він запропонував мені писати до нього листи й сам надсилав їх щодня. Вранці я сама діставала ці листи зі скриньки, тож батько нічого про це не знав.

— Ви тоді вже освідчилися цьому джентльменові в своїх почуттях?

— Так, містере Холмсе. Освідчилась після першої ж нашої прогулянки. Госмер... містер Ейнджел служить у закладі на Ліденхолл-стрит і...

— Що то за заклад?

— У тім-то й річ, містере Холмсе, що я не знаю.

— А де він мешкає?

— Казав, що спить у конторі.

— І ви не знаєте його адреси?

— Ні, хіба те, що це на Ліденхолл-стрит.

— То куди ж ви адресували свої листи?

— До поштової контори на Ліденхолл-стрит, до запитання. Він казав, що до самого закладу писати не треба, бо з нього сміятимуться всі клерки, коли дізнаються, що листи — від жінки; то я й сказала, що друкуватиму їх на машинці, як він і сам робив, але він не схотів — сказав, що коли я пишу до нього власною рукою, ці листи дорогі йому; а коли їх буде надруковано, то йому здаватиметься, ніби ця машинка стоїть між нами. Ви бачите, містере Холмсе, як він мене кохав і яку увагу приділяв дрібницям.

— Це дещо значить, — мовив Холмс. — Я завжди дотримувався думки, що дрібниці — найголовніша річ. Чи можете ви пригадати ще якісь дрібниці щодо містера Госмера Ейнджела?

— Він був дуже сором’язливий, містере Холмсе. Охочіше гуляв зі мною ввечері, ніж удень, щоб не привертати до себе чужих очей. Був дуже стриманий і ввічливий. Навіть голос мав тихий, — казав, що замолоду хворів на ангіну й запалення гланд, і з того часу в нього хворе горло, — тож він і говорив затинаючись і пошепки. Завжди добре, хоч і просто, одягався, був короткозорий, як і я, й через те носив темні окуляри.

— Добре, а що ж сталося, коли містер Віндібенк, ваш вітчим, знову поїхав до Франції?

— Містер Госмер Ейнджел знову прийшов до нас і запропонував мені повінчатися, поки батько не повернувся. Він був страшенно схвильований і змусив мене заприсягтися на Біблії, що я завжди буду йому вірна. Мати сказала, що це з його боку дуже добре, бо це, мовляв, свідчить про його почуття до мене. Мати з самого початку була прихильна до нього, їй він подобався навіть більше, ніж мені. Тоді вони вирішили, що нам слід повінчатися ще цього тижня. Я спитала, як тоді бути з батьком, а вони обоє взялися твердити, щоб я про це й не думала, що батька можна повідомити й пізніше; а мати додала, що владнає все з батьком сама. Мені це не дуже сподобалося, містере Холмсе. Звичайно ж, смішно просити дозволу в батька, коли він лише кількома роками старший від мене, але я нічого не хотіла чинити потайки й написала йому листа до Бордо, — його компанія має там свій відділ, — проте лист повернувся назад того самого ранку, коли я мала вінчатися.

— То лист не дійшов до нього?

— Ні, сер, він саме тоді виїхав до Англії.

— Он як! Справді не пощастило. То ваше вінчання було призначене на п’ятницю. Воно мало відбутися в церкві?

— Так, сер, але дуже скромно. Воно мало бути в церкві святого Спасителя біля Кінґс-Крос, а потім ми ще мали поснідати в готелі "Святий Панкрас". Госмер приїхав до нас у двоколці, але нас було троє, й він посадив у неї мене з матір’ю, а сам узяв кеб, що стояв тоді на вулиці. Ми першими приїхали до церкви й стали чекати, поки над’їде кеб; та коли він нарешті з’явився, з нього ніхто не вийшов. Візник зліз додолу, заглянув усередину й нікого там не побачив! Візник не міг навіть уявити собі, куди подівся Госмер, адже він бачив його на власні

очі. То було минулої п’ятниці, містере Холмсе, й відтоді я жодного разу не зустрічала його і не знаю, що з ним сталося.

— Як на мене, він повівся з вами просто-таки безсоромно, — мовив Холмс.

— Ні, сер! Він був такий добрий, лагідний і не міг отак покинути мене. Цілий ранок говорив, що я маю бути йому вірна, хоч би що сталося; навіть коли відбудеться щось несподіване, я повинна завжди пам’ятати, що заприсяглася перед ним і рано чи пізно маю дотримати свого слова. Дивно якось було чути це вранці перед вінчанням, але те, що сталося, надає ваги його словам.

— Безперечно. То, власне, ви гадаєте, що з ним сталося якесь несподіване лихо?

— Так, сер. Я думаю, що він передчував якусь небезпеку, інакше не говорив би так. І мені здається, що з ним справді щось сталося.

— Але ви не знаєте, що саме?

— Ні.

— Ще одне запитання. Що сказала на це ваша мати?

— Вона розсердилася й сказала, щоб я ніколи й мови про те не заводила.

— А ваш батько? Чи розповідали ви щось йому?

— Так. Він вважає, що з Госмером сталася якась пригода, проте він ще повернеться до мене. Навіщо йому, сказав він, підвозити мене до самісіньких дверей церкви й там покинути? Якби він позичив у мене

гроші чи одружився зі мною й перевів мої кошти на своє ім’я, то в цьому ще була б якась рація, але Госмер був такий делікатний щодо грошей і жодного разу не взяв у мене ані шилінґа. Що ж могло з ним скоїтися? Чому він хоча б не напише? Я божеволію, я вночі не можу заснути! — Вона дістала з муфти хустинку й гірко заплакала.

— Я візьмуся за вашу справу, — мовив, підводячись, Холмс, — і не маю сумніву, що ми дечого досягнемо. Залиште все це мені і не хвилюйтеся. А найголовніше, забудьте про містера Госмера Ейнджела, наче його ніколи й не було.

— То ви гадаєте, що я більше його не побачу?

— Боюся, що так.

— Але що ж із ним сталося?

— Залиште це питання мені. Я хотів би мати докладний опис його прикмет і всі його листи.

— Я подала оголошення про нього до "Сетердейс Кронікл", — сказала вона. — Ось вирізка й чотири його листи.

— Дякую. Ваша адреса?

— Кембервел, Лайон-Плейс, 21.

— Адреси містера Ейнджела, як я пам’ятаю, ви не знаєте. А де служить ваш батько?

— У фірмі "Вестхавс і Марбенк", на Фенчерч-стрит. То найбільші постачальники кларету.

— Дякую. Ви дуже чітко виклали мені свою справу. Залиште ці папери тут і пам’ятайте про мою пораду. Забудьте про все це назавжди, щоб воно більш не псувало вашого життя.

— Щиро вдячна вам, містере Холмсе, але це неможливо. Я буду вірна Госмерові. Він ще повернеться до мене.

У простодушній вірі нашої гості, незважаючи на її чудернацький капелюх та простакувате обличчя, було щось справді шляхетне, що викликало до неї повагу. Вона поклала на стіл папери й пішла, пообіцявши, якщо буде треба, завітати до нас іще.

Декілька хвилин Шерлок Холмс сидів мовчки, стуливши кінчики пальців, випроставши ноги й замислено дивлячись у стелю. Потім дістав з полиці стару, засмальцьовану глиняну люльку, що завжди була для нього порадницею, запалив її і вмостився глибоко в кріслі, потопаючи в хмарах сизого диму; обличчя його виглядало якнайбайдужішим.

— Цікава особа ця дівчина, — мовив він нарешті. — Гадаю, що значно цікавіша, ніж її справа, до речі, досить заяложена. Якщо ви зазирнете до моєї картотеки, то знайдете там багато подібних випадків, — скажімо, в Андовері 1877 року та ще в Гаазі щось подібне сталося минулого року. Задум, одне слово, старий, хоч у ньому й було кілька нових для мене дрібниць. Проте сама дівчина набагато цікавіша для спостережень.

— Ви, напевно, побачили в цій історії багато такого, що лишилося для мене невидимим, — зауважив я.

— Не невидимим, а непоміченим, Ватсоне. Ви не знали, на що слід звернути увагу, й не помітили найсуттєвішого. Я ніяк не можу переконати вас, яку вагу має рукав, ніготь великого пальця чи шнурки на черевиках. Що ви можете сказати про цю дівчину? Опишіть її.

— На ній був сірий солом’яний капелюх із широкими крисами та цеглясто-червоною пір’їною. Жакет — чорний, прикрашений візерунком із чорного бісеру. Сукня — брунатна, навіть темно-кавової барви, з пурпуровою оксамитовою смужкою на рукавах і навколо шиї. Рукавички — сірі, протерті на вказівному пальці правої руки. Черевиків я не встиг розглядіти. У вухах маленькі круглі золоті сережки; одне слово, особа цілком поважна, хоч і дещо проста, невимушена й безжурна.

Шерлок Холмс тихенько заплескав у долоні й засміявся:

— Чудово, Ватсоне, чудово. Ви справді досягли деяких успіхів. Щоправда, найсуттєвіше ви проминули, зате добре засвоїли метод, і око ваше метке на кольори. Ніколи не вірте загальним враженням, друже, а зосереджуйтесь на дрібницях. Я завжди спершу дивлюся на рукави жінки. У випадку з чоловіком краще починати з колін штанів. Як ви помітили, рукава її були облямовані оксамитом, а ця матерія найкраще зберігає сліди. Дві смужки трохи вище від зап’ястків, саме там, де друкарка торкається стола, помітні пречудово. Такий самий слід залишає швейна машина, але тільки на лівій руці, і притому лише зовні, а тут він проходить через усю руку. Потім я глянув на її обличчя й, побачивши слід від пенсне на переніссі, зробив зауваження щодо слабкого зору та друкування на машинці, чим дуже вразив її.

— Мене це теж вразило.

— Але ж це видно одразу! Поглянувши на її черевики, я був вельми здивований, бо помітив, що вони різні: один з візерунком на передку, а інший — зовсім гладенький. До того ж один черевик був застебнутий лише на два нижні ґудзики з п’яти, а другий — на перший, третій і п’ятий. Якщо ви бачите молоду дівчину, охайно вбрану, що виходить із дому в різних, та ще й напівзастебнутих, черевиках, не треба великої проникливості, щоб сказати, що вона кудись поспішає.

— А ще? — спитав я, захоплюючись, як і завжди, рідкісною спостережливістю мого друга.

— Я помітив, між іншим, що вона, вже зовсім одягнена, збираючись виходити з дому, щось писала. Ви побачили, що права рукавичка в неї протерта на вказівному пальці, але не помітили, що рукавичка й палець забруднені чорнилом. Писала вона поспіхом і вмочила перо надто глибоко. І було це, напевно, сьогодні вранці, бо інакше плями на пальці не були б такими свіжими. Все це досить цікаво, хоч і дуже просто. Та ближче до справи, Ватсоне! Чи не могли б ви прочитати мені опис прикмет містера Госмера Ейнджела в оголошенні?

Я підніс невелику газетну вирізку до світла.

— Тут сказано: "Пропав безвісти вранці чотирнадцятого числа джентльмен на ім’я Госмер Ейнджел. Зріст — близько п’яти футів семи дюймів; міцної статури, кремезний, смаглявий, чорнявий, із невеликою лисиною; має чорні густі бакенбарди й вуса, темні окуляри, злегка затинається. Був одягнений у чорний сурдут, підбитий шовком, чорну жилетку з золотим ланцюжком, сірі твідові штани й брунатні ґетри поверх черевиків, з гумовими петельками. Служив у конторі на Ліденхолл-стрит. Кожен, хто повідомить..."

— Досить, — мовив Холмс. — Щодо листів, — вів він далі, переглядаючи їх, — то вони звичайнісінькі. Ніяк не окреслюють містера Ейнджела, хіба що там є згадка про Бальзака. Одначе тут є цікава річ, що, безперечно, вразить вас.

— Їх надруковано на машинці, — зауважив я.

— Надруковано не лише самі листи, а й підпис. Подивіться-но на слівця "Госмер Ейнджел" унизу. Дата, як бачите, є, але жодної адреси, крім Ліденхолл-стрит, нема. А це справді дивно. Та найважливішим є саме підпис, — ми можемо вважати його за доказ.

— Доказ чого?

— Любий мій друже, хіба ж ви не розумієте, яку вагу має цей підпис?

— Правду кажучи, ні, хіба що, може, він хотів залишити за собою змогу заперечити цей підпис, якщо його притягнуть до суду за порушення обіцянки одружитися.

— Ні, річ не в тім. Щоб з’ясувати цю справу, я напишу два листи: один — до фірми в Сіті, а другий — до вітчима молодої леді, містера Віндібенка, й запрошу його завітати до мене завтра ввечері о шостій годині. Спробуємо переговорити з чоловічою частиною родини. А зараз, докторе, ми нічого не зможемо вчинити, доки не дістанемо відповіді на ці листи, тож відкладемо нашу маленьку загадку на якийсь час до шухляди.

Знаючи найтоншу проникливість і надзвичайну жвавість вдачі мого друга, я був певний, що він, якщо вже ставиться до розкриття цієї дивовижної таємниці так спокійно, має на те серйозні підстави. Мені був відомий лише один випадок, коли він зазнав поразки, — то була пригода з богемським королем та фотографією Ірен Адлер; однак я пригадував загадковий "Знак чотирьох" і незвичайні обставини "Етюду в багряних тонах" і давно переконався, що коли вже він не зможе розплутати якоїсь загадки, то вона не має розв’язки взагалі.

Я залишив його, коли він усе ще палив свою чорну глиняну люльку, й нітрохи не сумнівався, що наступного вечора, коли я завітаю до нього знову, він уже матиме в руках усі ключі до таємниці зниклого нареченого міс Мері Сазерленд.

Увесь наступний день я провів біля ліжка хворого пацієнта. Вже повернуло на шосту, коли я нарешті звільнився, скочив у двоколку й подався до Бейкер-стрит, побоюючися спізнитись на розкриття нашої маленької таємниці. Однак я побачив довготелесу, худорляву постать

Шерлока Холмса в кріслі — він дрімав, а довжелезний ряд пляшок та пробірок на столі вкупі з їдкими пахощами соляної кислоти свідчили про те, що він цілий день просидів за любими його серцю хімічними дослідами.

— То ви знайшли? — спитав я з порога.

— Так. Це був бісульфат барію.

— Ні, я про нашу загадку! — вигукнув я.

— А, ви про це! А я думав про сіль, з якою саме працював. А в тій історії нема нічого таємничого, хіба що, як я й казав учора, цікаві кілька дрібниць. Шкода тільки, що цього негідника не можна притягти до суду.

— То хто він такий і навіщо покинув міс Мері Сазерленд?

Холмс уже розтулив уста, щоб відповісти, як в коридорі почулися важкі кроки й у двері хтось постукав.

— Це вітчим дівчини, містер Джеймс Віндібенк, — пояснив Холмс. — Він повідомив мене, що буде тут о шостій. Прошу!

Чоловік, який увійшов до нас, виявився молодиком років тридцяти, кремезним, невисоким, чисто виголеним і смаглявим, із ввічливою, запобігливою усмішкою й дивовижно гострим, проникливим поглядом сірих очей. Він запитально поглянув на нас обох, поклав свій блискучий Циліндр на буфет і, легенько вклонившися, присів на найближчий стілець.

— Добрий вечір, містере Джеймсе Віндібенку, — мовив Холмс. — Гадаю, цей видрукуваний на машинці лист, у якому ви обіцяєте завітати до мене о шостій годині, написали ви самі?

— Так, сер. Побоююсь, що я трохи припізнився, але я не завжди маю змогу розпоряджатися своїм часом. Мені шкода, що міс Сазерленд потурбувала вас із цією дрібничкою; на мою думку, такі речі не слід розповідати стороннім особам. Я заперечував проти її наміру звернутися до вас, як тільки міг, але ж ви самі бачили, яка вона нервова, рішуча дівчина, і коли вже вона щось задумала, то зупинити її нелегко. Звичайно, проти вас я нічого не маю, бо ви не пов’язані з поліцією, і все-таки досить неприємно, коли про ваше родинне горе знають усі. До того ж це даремна трата грошей, бо ви все одно не розшукаєте цього Госмера Ейнджела.

— Навпаки, — спокійно сказав Холмс, — я маю всі підстави сподіватися, що знайду містера Госмера Ейнджела.

Містер Віндібенк здригнувсь і впустив додолу рукавички.

— Дуже радий це чути, — мовив він.

— Ви, напевно, знаєте, — зауважив Холмс, — що кожна друкарська машинка має лише їй одній властиві прикмети, як і людський почерк. Якщо не брати до уваги зовсім нові машинки, то не можна знайти навіть двох, що друкували б цілком однаково. Деякі літери стираються швидше, ніж решта, інші псуються лише з одного боку. Подивіться-но, містере Віндібенку: у вашому листі літера "е" трохи розпливчаста, а "р" бракує хвостика. Тут є ще чотирнадцять інших прикмет, але ці помітні найбільше.

— Ми всі друкуємо в конторі свої листи на цій машинці, тож літери, звичайно, трохи стерлися, — відповів наш гість, насторожено позираючи на Холмса своїми блискучими очицями.

— А тепер я покажу вам дещо цікавіше, містере Віндібенку, — вів далі Холмс. — Найближчим часом я збираюся написати невеличку працю про друкарські машинки та їхню роль у злочинах — це давно вже

привертає мою увагу. Ось у мене чотири листи, написані зниклим джентльменом. Усі вони надруковані на машинці. В усіх літера "е" розпливчаста й "р" не має хвостика, а якщо ви скористаєтесь моєю лупою, то помітите й чотирнадцять інших прикмет, що про них я згадував.

Містер Віндібенк скочив зі стільця і вхопив капелюха.

— Я не маю часу на такі дурні балачки з вами, містере Холмсе, — мовив він. — Якщо ви зможете спіймати цього типа, то спіймайте його й повідомте мене.

— Звичайно, — сказав Холмс, підходячи до дверей і повертаючи в замку ключ. — Якщо так, то повідомляю вас, що я його вже спіймав!

— Як! Де?! — скрикнув містер Віндібенк, пополотнівши й озирнувшись, мов щур у пастці.

— Не варто, їй-бо, не варто, — ввічливо мовив Холмс. — Вам уже не викрутитись, містере Віндібенку. Усе це надто добре зрозуміло, й ви зробили мені препоганий комплімент, сказавши, що я не зможу розв’язати такої простої задачі. Отак! Тож сідайте, й поговорімо до ладу.

Наш відвідувач упав на стілець, обличчя його скривилося, на лобі заблищав піт.

— Це... це непідсудна справа... — пробурмотів він.

— Побоююсь, що так. Але, між нами кажучи, містере Віндібенку, такого жорстокого, егоїстичного й безсоромного шахрайства мені ще не траплялося. Зараз я спробую розповісти, як усе це було, а ви мене виправите, якщо я помилюся.

Гість сидів, знітившись і низько схиливши голову, зовсім приголомшений. Холмс поклав свої ноги на край камінної решітки, вмостився глибше в кріслі і, застромивши руки в кишені, почав розповідати скоріш собі самому, ніж нам:

— Чоловік одружується з жінкою, набагато старшою за нього самого, заради її грошей, і користується також грошима її дочки, поки вона живе з ними. Для їхньої родини ці кошти досить великі, і втратити їх — річ серйозна. Заради таких грошей варто попрацювати. Дочка має милу, лагідну вдачу, але серце її прагне кохання, й зрозуміло, що зі своїм гарним личком і непоганим заробітком вона недовго сидітиме в дівках. Проте після одруження дівчини її вітчим утратить тверду сотню фунтів на рік. Що ж він тоді чинить, аби не допустити того? Він примушує її сидіти вдома, забороняє зустрічатися з однолітками. Але невдовзі переконується, що цього замало: вона починає упиратися, наполягати на своєму і врешті каже, що піде на якусь вечірку. Що вигадує тоді її винахідливий вітчим? У нього з’являється думка, яка робить більше честі його розумові, ніж серцю. З відома своєї дружини, й до того ж з її допомогою, він змінює своє обличчя, ховає проникливі очі за темними окулярами, приклеює вуса й пару густих бакенбардів, приглушує свій дзвінкий голос до скрадливого шепоту і, скориставшися слабким зором дівчини, з’являється до неї під ім’ям містера Госмера Ейнджела й відсторонює інших залицяльників.

— Це був лише жарт, — простогнав наш відвідувач. — Ми й не думали, що вона так закохається...

— Цілком можливо. Проте, хоч би як там було, молода леді щиро захопилася ним і, знаючи, що її вітчим у Франції, не підозрювала ніякого підступу. Їй лестила увага цього джентльмена, а материна щира підтримка ще більше підсилила її почуття. Тоді містер Ейнджел став учащати до їхнього дому, бо розумів, що домогтися свого можна лише рішучими діями. Не забарилися побачення, а далі й заручини, що мали завадити дівчині віддати своє серце комусь іншому. Але довго так дурити її неможливо. Вигадані подорожі до Франції надто вже

обтяжливі. Зоставалося одне — довести цю затію до такого драматичного кінця, щоб у душі молодої леді залишився слід на все життя, і вона на якийсь час збайдужіла до будь-яких інших залицяльників. Звідти й присяга на Біблії, й натяки на якесь несподіване лихо в день весілля. Джеймс Віндібенк хотів, щоб міс Сазерленд міцно пов’язала своє життя з Госмером Ейнджелом і нічого не знала про його долю. Тоді, гадав він, ще років із десять вона не схоче й чути про якогось іншого чоловіка. Він підвіз її до дверей церкви, проте далі йти не міг і вирішив зникнути, вдавшися до давньої витівки: увійшов у кеб через одні дверцята, а вийшов через інші. Гадаю, що все було саме так, містере Віндібенку?

Наш відвідувач тим часом трохи опанував себе: поки Холмс говорив, він підвівся зі стільця, й на блідому його обличчі заграла холодна посмішка.

— Може, так, а може, й ні, містере Холмсе, — сказав він, — але, якщо ви такі вже розумні, то повинні знати, що закон тут порушуєте саме ви. Я нічого злочинного не скоїв, а ви, замкнувши мене в цій кімнаті, чините насильство над особою; це протизаконно...

— Так, закон, як ви кажете, проти вас безсилий, — мовив Холмс, відмикаючи двері й навстіж відчиняючи їх, — однак ви заслуговуєте на найтяжче покарання. Якби ця леді мала брата чи друга, він добряче відшмагав би вас нагаєм. Хоч це й не належить до моїх обов’язків щодо клієнта, — вів далі він, спалахнувши гнівом, коли побачив нахабну посмішку на обличчі гостя, — але, присягаюся, я це собі дозволю... — Він рушив з місця, щоб дістати мисливський нагай, але не встиг зробити й двох кроків, як на сходах щось дико затупотіло, важкі двері внизу грюкнули, і ми побачили крізь вікно, як містер Віндібенк мчить щодуху вулицею.

— Який безсоромний негідник! — засміявся Холмс, сідаючи глибоко в крісло. — Цей чолов’яга котитиметься від злочину до злочину, поки не скінчить на шибениці. Але пригода ця в дечому була справді цікава.

— Я не зовсім уявляю собі ваші міркування, — зауважив я.

— Звичайно, з самого початку було зрозуміло, що цей містер Госмер Ейнджел мусив мати якусь причину для своєї дивної поведінки, й так само було зрозуміло, що єдиним, хто мав би з цього користь, був вітчим. Те, що вони ніколи не зустрічалися, а навпаки — один завжди з’являвся, коли іншого поблизу не було, — так само мало щось значити. До того ж — темні окуляри, химерний голос і густі бакенбарди... Підозри мої підтвердилися ще й тим, що підпис було надруковано на машинці, бо дівчина, напевно, добре знала його почерк і могла б упізнати навіть найменш відмінні риси. Як бачите, всі ці окремі факти, а також безліч дрібніших, спрямовані в один бік.

— А як ви перевірили їх?

— Натрапивши на слід, знайти докази було вже легше. Я знаю фірму, де служить цей чоловік. Узявши оголошення з прикметами пропалого, я вилучив з них усе, що можна вважати несправжнім, — бакенбарди, окуляри, голос, — і надіслав їх до фірми з проханням повідомити, чи не підходить під цей опис хтось із їхніх комівояжерів. На той час я вже помітив найголовніші риси шрифту друкарської машинки і написав цьому джентльменові на його службову адресу, запрошуючи його сюди. Як я й сподівався, його відповідь було видрукувано на машинці з таким самим шрифтом. З тією ж поштою я одержав і лист від фірми "Вестхавс і Марбенк" на Фенчерч-стрит, де мене повідомили, що за всіма прикметами це має бути їхній службовець Джеймс Віндібенк. От і все!

— А міс Сазерленд?

— Якщо я розповім їй про все, вона не повірить мені. Згадайте-но старовинне перське прислів’я: "Не відбирай у тигриці її тигреня, а в жінки — її ілюзію". В Гафіза[53] не менше мудрості, ніж у Горація, і він негірше знається на людському житті.